

ACTA

LITTERARUM AC SCIENTIARUM REG. UNIVERSITATIS HUNG. FRANCISCO-IOSEPHINAE
 Sectio JURIDICO-POLITICA Tom. X. Fasc. 4. Redigunt: ST. EREKY et EDM. POLNER

NYERS ÉS TISZTA FIZETÉSI MÉRLEG

IRTA:

v. SURÁNYI-UNGER TIVADAR dr.

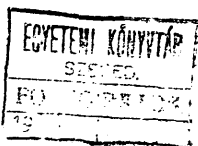
A M. KIR. FERENCZ JÓZSEF-TUDOMÁNYEGYETEM ÉS A ROTHERMERE-ALAP
TÁMOGATÁSÁVAL KIADJA:

A M. KIR. FERENCZ JÓZSEF-TUDOMÁNYEGYETEM
BARÁTAINAK EGYESÜLETE

S Z E G E D

1937

ACTA

LITTERARUM AC SCIENTIARUM REG. UNIVERSITATIS HUNG. FRANCISCO-IOSEPHINAE
Sectio JURIDICO-POLITICA Tom. X. Fasc. 4. Redigunt: ST. EREKY et EDM. POLNER

NYERS ÉS TISZTA FIZETÉSI MÉRLEG

IRTA:

v. SURÁNYI-UNGER TIVADAR dr.

A M. KIR. FERENCZ JÓZSEF-TUDOMÁNYEGYETEM ÉS A ROTHERMERE-ALAP
TÁMOGATÁSÁVAL KIADJA:

A M. KIR. FERENCZ JÓZSEF-TUDOMÁNYEGYETEM
BARÁTAINAK EGYESÜLETE

S-Z E-G E-D

1937

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a header or title.

Faint, illegible text in the middle section of the page.

Faint, illegible text in the lower middle section of the page.

Faint, illegible text in the lower section of the page.

A legtöbb esetben nehéz eldöntenünk, hogy a gazdaság menete vajjon helyes irányban, a gazdasági boldogulás felé halad-e. Nehéz a döntés még oly aránylag egyszerű esetekben is, amelyekben valamely mezőgazdasági, ipari vagy kereskedelmi üzem boldogulásának kérdéséről van szó. A gyakorlati mezőgazda, ipáros vagy kereskedő itt természetesen mindjárt a *mérlegszerű* megítélés szempontjaira gondol. Hiszen minden nagyobb mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi üzem évente összeállítja mérlegét, amelyből kitűnik, hogy mekkora nyereséggel vagy veszteséggel működik. Nyilvánvaló azonban, hogy az ilyen mérleg csakis a szóbanforgó év gazdasági sikerét vagy sikertelenségét tükrözi vissza. Azt, hogy üzemünk a távolabbi jövőre való tekintettel is vajjon sikeresen vagy sikertelenül alakul-e, önmagában még korántsem mondja meg. Lehetséges, hogy egyetlen évnek mérlegszerű nyereségét rablógazdálkodással érzük el. Az is előfordulhat viszont, hogy évi mérlegszerű veszteségünket a távolabbi jövőben gazdagon gyümölcsöző befektetéseink okozzák. Kérdésünk tehát már magángazdasági vonatkozásában sem könnyű. Mennyivel bonyolultabb még oly széles terjedelmű összefüggések esetében, mint amilyen a *nemzetgazdaság*. Mily alapon ítélnéljük meg, hogy nemzetgazdaságunk egésze a boldogulás vagy pedig a romlás útján halad-e?

Közelfekvő gondolat, hogy ezen a téren is a mérlegszerű egybevetés álláspontjából induljunk ki. Más szóval: nemzetgazdaságunk egészének sikerét is a tekintetbejövő előnyök és a hátrányok szembeállításának mérlegével fejezzük ki. A gazdaságtudomány többféle mérleget dolgozott ki, amely ezen a téren segítségünkre lehet. Ilyen a *nemzetközi vagyonmérleg*. Azt mutatja, hogy mennyi ingó és ingatlan vagyonunk van

külföldön, és szembeállítja vele azoknak az ingó és ingatlan vagyontárgyaknak értékét, amelyek külföldieknek belföldi tulajdonát teszik. Ha a mi államunknak, törvényhatóságainknak és belföldi lakosainknak értékesebb tulajdontárgyaik vannak külföldön, mint külföldieknek minálunk, akkor ez a mérleg aktív, azaz cselekvő egyenleget mutat. Ellenkező esetben passzív, azaz szenvedő egyenleget kapunk.

Rokon természete van *nemzetközi tartozási és követelési mérlegünknek* is. Minden néven nevezendő külföldi tartozásainkat és követéseinket állítja szembe egymással. Egyenlege akkor cselekvő, ha külföldi követéseink nagyobbak, és akkor szenvedő, ha külföldi tartozásaink vannak túlsúlyban. Ez a két mérleg, tehát a nemzetközi vagyonmérleg, valamint a nemzetközi tartozási és követelési mérleg meglehetősen sokat mond ugyan nemzetgazdaságunk egészének boldogulása szempontjából. Távolról sem mond meg azonban mindent. Hiszen oly nemzetgazdaság is alapjában véve már a romlás útját járhatja, amelynek szóbanforgó mérlegei még erősen cselekvő egyenleget mutatnak. Másrészt pedig fejlődésünk iránya még szenvedő egyenlegük esetén is lényegében a nemzetgazdasági emelkedés felé mutathat.

Gazdasági jólétünknek többnyire meglehetősen közvetlen mértéke az, hogy termelt áruinkból mennyit tudunk eladni a külföldnek. Általában úgy áll a helyzet, hogy gazdaságilag annál jobban boldogulunk, minél több árut vesz át tőlünk a külföld és minél kevesebb árut kényszerülünk mi átvenni tőle. Ebből a szembeállításból ered külkereskedelmi vagy röviden *kereskedelmi mérlegünk*, mely gazdaságtudományi kutatásainknak is egyik legrégebbi tárgyát teszi. Egyik oldalán külföldre kivitt összes árucikkeinknek pénzben kifejezett értéke áll; a másikon pedig a külföldről hozzánk behozott összes áruk pénzértéke. Kereskedelmi mérlegünk tehát akkor cselekvő, ha mi viszünk ki nagyobb értékű árut, és akkor szenvedő, ha a külföld hoz be hozzánk többet. Mi a tulajdonképeni előnye mármost a cselekvő kereskedelmi mérlegnek? Nyilvánvalóan az, hogy általa a külföld több pénzt fizet nekünk, mint amennyit mi fizetünk ki neki. Az így szerzett pénztöbblet pedig nagyobb mozgási szabadságot és bizonyos mértékben egyúttal nagyobb gazdasági hatalmat is biztosít számunkra a külfölddel szemben.

Könnyű belátnunk viszont, hogy külföldi pénzfizetések nemcsak a nemzetközi áruforgalom révén, hanem más nemzetközi kapcsolatokból kifolyólag is előállnak. Ha az ilyképen adódó összes külföldi fizetéseket tekintjük át, kereskedelmi mérlegünknel sokkal tágabb és átfogóbb értelmű *fizetési mérlegünkhöz* jutunk.

Nézzük meg, hogy a fizetési mérleg mily tételekből áll. Kiemelkedően fontos részét kétségtelenül a kereskedelmi mérlegben szereplő *áruforgalmi* tételek teszik. Hiszen általában áruknak nemzetközi adás-vétele címén történnek a legnagyobb külföldi fizetések. Más szóval: kereskedelmi mérlegünknek cselekvő tételei egyúttal fizetési mérlegünknek is általában legfontosabb cselekvő tételei.

A Nemzetek Szövetségének egységesítő gazdaságstatisztikai tevékenykedése óta a nemzetközi áruforgalomba nem szoktuk beszámítani az *aranyérmék és aranyrudak* külföldi adás-vételéből eredő tételeket. Ezek tehát kereskedelmi mérlegünkben nem szerepelnek. Fizetési mérlegünkben azonban igen. A szorosabb értelemben vett áruforgalom után fizetési mérlegünknek tehát második fontos tételét teszik.

Harmadik helyen *kamatok és osztalékok* címén is általában jelentékeny nemzetközi pénzfizetések történnek. Itt külföldön felvett minden néven nevezendő kölcsöneink kamatjairól és külföldi részvényesek kezén lévő belföldi részvényeink osztalékfizetéseiről van szó. Hiszen ezeket a kamatokat és osztalékokat külföldre kell kifizetnünk. Velük szemben állnak a külföldről hozzánk bejövő kamatok és osztalékok.

Negyedszer még egy csomó hasonló folyótételt is tekintetbe szoktunk venni fizetési mérlegünkben. Az ú. n. „*egyéb tételek*” neve alatt szoktuk őket összefoglalni. Az egyéb tételeknek ebbe a gyűjtőcsoportjába tartozik a hajózás kapcsán felmerült nemzetközi értékmozgalom. A külfölddel kölcsönösen megfizetni tartozunk egymásnak hajóinknak szállítási célokra való igénybevételét. Hasonló szempontok alapján adódnak, de nagyobbak azok a nemzetközi fizetések, amelyek a vasúti és hajózási tranzitó, azaz átmenő forgalom, valamint vasúti kocsibérek címén állnak elő. Külföldre kifizetett és külföldről bejövő biztosítási díjakra, valamint bizományi, ügynöki, közvetítői és hasonló jutalékokra is tekintettel kell lennünk. Itt van továbbá

a posta, távirda és távbeszélő nemzetközi díj- és illetékelszámolása. A kivándorlóktól és visszavándorlóktól magukkal vitt értékek, valamint a kivándoroltaktól hazaküldött pénzüsszegek szintén tekintélyes súllyal eshetnek latba. Egyre emelkedő jelentőségűek a turisztikai, tanulmányi, szórakozási és hasonló célból utazóknak kiadásai. Ezek tehát fizetési mérlegünknek az idegenforgalom révén adódó tételei. Nem szabad megfeledkeznünk a diplomáciai és konzuli szolgálattal járó és más hasonló természetű költségekről sem. Pénzüntézetek és különféle vállalatok egymásnak nemzetközi szolgálatokat nyújtanak. Az ezekért fizetett összegek is bekerülnek fizetési mérlegünkbe. Utlevelek láttamozásáért, más konzuli szolgálatokért és egyéb külföldi államigazgatási tevékenységek révén is történnek kölcsönös fizetések. Gondoljunk továbbá a szabadalmaknak, védjegyeknek és mintáknak nemzetközi használatából eredő fizetésekre, a külföldi ingatlanulajdonból eredő jövedelmekre, a külföldi hírlapok és folyóiratok vételeiből keletkező fizetésekre stb. Hiszen ezeknek sincsen helyük kereskedelmi mérlegünkben, hanem csupán fizetési mérlegünkben. Még békeszerződési jóvátétel címén is történhetnek jelentékenyebb nemzetközi fizetések. Mindezeket a szóbanforgó „egyéb tételek” nevével illetjük.

Eddig tehát a fizetési mérlegnek következő négy tételcsoportjáról szoltunk: az áruforgalomról, az aranyérmékről és aranyrudakról, a kamatokról és osztalékokról, valamint az egyéb tételekről. Négyüket egybefoglalóan a fizetési mérleg *folyó tételeinek* nevezhetjük. Azért folyó tételeknek, mert többé-kevésbé a nemzetközi gazdasági kapcsolatok rendes menetéből folynak. Egyenlegük akkor cselekvő, ha általuk a külföld többet fizet nekünk, mint mi neki. Ellenkező esetben szenvedő egyenleget kapunk.

Mivel fizetjük meg azonban a külföldnek az ilyen szenvedő egyenleget? Nyilvánvalóan nem arany- vagy ezüstpénzzel, mert fizetési mérlegünk folyó tételeibe már ezt is beszámítottuk. Anyagi értékű készpénzzel való fizetésről tehát nem lehet szó. Fizetéseinknek itt csak úgy tudunk eleget tenni, hogy a külföld hitelét vesszük igénybe. A külföld kölcsönt nyújt nekünk, és mi ennek a kölcsönnek felhasználásával fizetünk. Így keletkezik a nemzetközi *tőkeforgalom*. Átala igen jelentékeny külföldi fizetések adódnak, és kétségtelen, hogy fizetési mérlegünk

az ilyen fizetéseket nem hagyhatja figyelmen kívül. Itt ugyan nem készpénzfizetésekkel, hanem pénzhelyettesítőkből vagy hitelpénzben való fizetésekkel állunk szemben. Arany- vagy ezüstpénz helyett tehát bankjegyekkel, váltókkal, csekkekkel, folyószámlán való jóváírásokkal, bankátutalásokkal, valamint hasonló, közvetlenül láthatatlan és kézzel nem fogható utakon fizetünk. De azért szintén csak fizetünk.

Tekintsük át mármost, hogy milyen tételekből áll fizetési mérlegünknek ez a második nagy, tőkeforgalomnak nevezett része. Általában két csoportra szoktuk osztani: egyrészt a hosszúlejáratú; másrészt pedig a közép- és rövidlejáratú tőke-műveletek csoportjára. Az első csoportban *hosszúlejáratú* állami, önkormányzati és egyéb kölcsönök forgalmá, kötvények és részvények, valamint ingatlanok adás-vétele; új hosszúlejáratú kölcsöncímletek és új részvények kibocsátása szerepel. A másodikban pedig az államnak, az önkormányzatoknak; állami és önkormányzati közüzemeknek; a jegybanknak és egyes nagyobb magánvállalatoknak *közép- és rövidlejáratú* külföldi hitelműveletei játszanak vezető szerepet. Úgyszintén idetartozik a jegybank külföldi arany-, deviza- és valutaállományának változása, valamint számos egyéb, hasonló értelmű rövidlejáratú külföldi tőkeforgalmi tétel.

Értsük meg jól: amivel a külföldnek fizetési mérlegünk folyó tételei alapján tartozunk, azt csakis tőkeforgalmi tételeinkből vagyunk képesek megfizetni. Ha tehát a fizetési mérleg folyó tételeinek terhünkre szenvedő egyenlege mutatkozik, akkor fizetési mérlegünk tőkeforgalmi tételeinek javunkra hasonló összegű cselekvő egyenlegének kell lenniök. Ebből viszont az következik, hogy fizetési mérlegünk két szöbanforgó részének egymást tulajdonképpen mindig *ki kell egyenlitenie*. Ha végeredményben mégis mutatkozna valamelyes cselekvő vagy szenvedő egyenleg, az csakis tévedésekre vagy elnézésekre lehet visszavezethető. Többnyire oly titkolt nemzetközi forgalmi tételekből adódik, mint amilyen az árucsempészet vagy pedig a titokban külföldre menekülő tőke. Amennyiben tényleg sikeresen titkolt tételekről van szó, fizetési mérlegünkben megfelelő hibaforrásokat kell jelenteniök. Ezekből a hibaforrásokból állnak elő imitt-ámost fizetési mérlegünk egészének cselekvő vagy szenvedő egyenlegei. Ha viszont a szöbanforgó titkolás siker-

telen marad, akkor az ily nemzetközi forgalmi tételeket is felismerjük: fizetési mérlegünkbe beállítjuk őket, és így egészének egyenlege legott eltűnik. Azért tűnik el, mert folyó tételeinek részegyenlege megint tökéletesen kiegyenlíti tőkeforgalmi tételeinek ellenkező előjelű részegyenlegét.

Megközelítően az előadott értelemben állítja össze fizetési mérlegét a nyugati államok javarésze, és ezt a módszert követi nemzetközileg összehasonlító kimutatásaiban a Nemzetek Szövetségének genfi Főtitkársága is. Középeurópában viszont és így minálunk is többnyire csak a fizetési mérleg folyó tételeire szoktunk célozni, amidőn fizetési mérlegről szólunk. Leghelyesebb, ha ezt a kétféle értelmezést már a fizetési mérleg elnevezésében is kifejezésre juttatjuk. *Nyers* fizetési mérlegnek azt a szembeállítást mondhatjuk, amely egyaránt van figyelemmel a nemzetközi fizetések folyó és tőkeforgalmi tételeire. Ha viszont csak a folyó tételeket kívánjuk tekintetbe venni, akkor *tiszta* fizetési mérlegről szólhatunk. A nyers fizetési mérleg egészének egyenlege többnyire csak átmenetileg adódó és ezért nem is igen érdekes kérdés. Annál fontosabb a tiszta fizetési mérleg egyenlegének alakulása. Hazai szakirodalmunkban általában ilyenértelmű nemzetközi fizetési egyenlegekről szoktunk szólni. Fontosságuk főleg annak tulajdonítható, hogy elsősorban rajtuk fordul még pénzünk külföldi értékének és külföldi eladósodásunknak kérdése. Nagy vonalakban azt mondhatjuk, hogy a pénzünk iránt mutató külföldi kereslet és vele együtt pénzünk külföldi értéke is csökken, amidőn tiszta fizetési mérlegünknek szenvedő egyenlege mutatkozik. Vele párhuzamosan általában külföldi eladósodásunk is megfelelő mértékben nő, mert az egyenleget csakis külföldi tartozásaink növelésével tudjuk kiegyenlíteni.

Ha ezt a tiszta fizetési mérleget vizsgáljuk, akkor Magyarország terhére általában, sajnos, jelentékeny *szenvedő* egyenlegeket látunk. Azért, mert a huszas évek második felének fellendülésében keletkezett magas külföldi tartozásainknak kamatai erősen nyomnak bennünket. Újabb külföldi fizetési nehézségeink ténye nemzetközi gazdasági helyzetünk ilyen állását csupán leplezi, de lényegében meg nem változtatja. Nevezetesen arra a nehézségre célzunk, hogy 1931 óta beköszöntött pénzügyi pangásunk éveiben külföldi fizetési kötelezettségeink javarésze-

nek képtelenek vagyunk eleget tenni és hogy általában újabb külföldi hitelekhez sem jutunk. Kétségtelen, hogy amint megint meg-
enyhülnek a nemzetközi hitelviszonyok, tiszta fizetési mérlegünk újra fájdalmasan magas szenvedő egyenleggel fog megindulni. Így lesz ez még akkor is, ha kereskedelmi mérlegünk — miként manapság — jelentősebb cselekvő egyenleggel fog zárulni. Nemzetközi összehasonlításban *szegény* ország vagyunk. Főleg tőkében szegény ország. A szegény országoknak pedig többnyire jellemző vonásuk, hogy tiszta fizetési mérlegük szenvedő, noha kereskedelmi mérlegük cselekvő. Nemzetközi fizetési helyzetünk sorsát harmincas éveink derekán a többi viszonylag szegény ország is osztja. Így pl. Jugoszlávia, Bulgária, Törökország, Görögország, Olaszország, Spanyolország, Argentína, Kína stb.

Kisebb-nagyobb zökkenőktől eltekintve jellegzetesen *cselekvő* tiszta fizetési mérlege van viszont az Északamerikai Egyesült Államoknak, Nagybritanniának, Franciaországnak, Belgiumnak, Kanadának, Svédországnak, sőt még Cseh-szlovákiának is. Ezek általában, főleg pedig tőkében *gazdagabb* országok, mint mi. A világgazdasági válság ugyan náluk is részben megfordította a sors kerekét. Hosszabb lejáratra azonban tiszta fizetési mérlegüknek síkján kétségtelenül kedvezőbb helyzetben vannak.

Mégsem mondhatnók, hogy ez a körülmény egyúttal gazdasági boldogulásuk egészének is egyoldalúan kedvező képét mutatja. Gazdasági helyzetük csak annyiban kedvezőbb, amennyiben nemzetközi gazdasági kapcsolatok függvénye. Csupán ezeknek a kapcsolatoknak vonatkozásában állíthatjuk ugyanis, hogy fizetési mérlegünk híven tükrözi vissza nemzetgazdaságunk egészének mindenkori boldogulását. Ne feledjük azonban, hogy nemzetgazdasági életünknek csak aránylag csekély része vagy szektora az, amely nemzetközi gazdasági kapcsolatainktól függ. Sokkalta nagyobb szektorában önmagunk gazdasági erőire vagyunk utalva. Oly erőinkre, amelyek a külföldtől többé-kevésbé függetlenek és amelyeket közvetlenül ilyképen a nemzetközi fizetési mérleg sem érint. Belőle tehát kedvező vagy kedvezőtlen alakulásukat sem láthatjuk meg. Itt a nemzetgazdaság *termelékenység*i vonatkozásaira kell gondolnunk, amelyek távolabbi gazdasági jövőnk sorsát irányítják.

Az így felfogott termelékenységi célokat csupán nemzeti vagyónk és nemzeti jövedelmünk emelkedése szolgálhatja. Ezt az emelkedést pedig a nemzeti vagyonnak és a nemzeti jövedelemnek különböző időpontokban mért az a szembeállítása fejezi ki, amelyet nemzetgazdasági vagy röviden *gazdasági mérlegnek* nevezünk. Egyik fontos alkotórésze közvetve a fizetési mérleg. De csak egyik alkotórésze. Rajta kívül további, hasonlóan fontos alkotórészei is vannak. Ezeket ugyanannyira gondos figyelemmel kell lemérnünk, mint a fizetési mérleg összetételének szempontjait.

Csak ily módon válaszolhatunk arra a rendkívül nehéz és bonyolult kérdésre, hogy nemzetgazdaságunk egésze helyes mederben, azaz a boldogulás felé halad-e. Egyre mindenképen ügyelnünk kell: itt súlyos és hosszas előtanulmányokat igénylő szakkérdések láncolatáról van szó. Óvakodjunk felületes szövegekkel dobálódzó tárgyalásuktól. *Elmélyítésüktől* gazdaságtudományi fejlődésünk is még sokat várhat.